ISSN: 2181-1741 (print)
ISNN: 2181-1725 (online)
2025 / № 2.3

FILOLOGIK TADQIQOTLAR:
TIL
ADABIYOT
TA'LIM

Philological research:
LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

Филологические исследования:
ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

pholologicalresearch.uz

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY-INNOVATSION JURNAL

ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2025/ № 2.3

Termiz – 2025

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.07.2025
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
www.philologicalresearch.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:
Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Zaynura Qodirova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Dilrabo Ergasheva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.07.2025
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
www.philologicalresearch.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Зайнура Кадирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Дильрабо Эргашева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.07.2025
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
www.philologicalresearch.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, PhD (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, PhD (Uzbekistan)
Zaynura Kadirova, PhD (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, PhD (Uzbekistan)
Dilrabo Ergashova, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

ANDANIYAZOVA DILRABO RUZIQULOVNA
Muvaqqat onomastik birliklarning baholash vazifasi.....7

ESHBOYEV QAHRAMON BAKIR O‘G‘LI
O‘zbek tili sinonimik lug‘atlarida semantik darajalanishning metodologik tamoyillari.....11

BOZOROV HAMID XO‘SHMURODOVICH
Olamning lisoniy va folklor manzarasida ertak janrining o‘rni.....14

BAYMURODOVA LAYLO KAXROMANOVNA
Badiiy diskursda xushmuomalalik strategiyalarining ifodalanishi 20

KHAYITOVA FERUZA ABDIKHALIKOVNA
A linguocultural study of toponyms in english and uzbek languages 24

PRIMOV SHAMSIDDIN MUHIDDIN O‘G‘LI
Siyosiy jarayonlarning yoritilishida hajviy publitsistikaning o‘rni va ahamiyati 27

JO‘RAYEVA NIGORA BAXTIYOR QIZI
Dastlabki ruscha-o‘zbekcha lug‘atlar tarjimasida so‘zlikni izohlash usullari (Ashurali Zohiriy va Abdulla Qodiriy lug‘atlari misolida).....31

PO‘LATXONOVA HILOLAXON SHUHRATXON QIZI
Neurolinguistic analysis: language and brain 35

TAMIQAYEVA DILAFRUZ
Alisher Navoiyning «Saddi Iskandariy» dostonida qo‘llangan ba’zi bir somatik iborlar tahliliga doir 39

AHADOVA GULCHEHRA
Toyloq shevasiga xos ma’nodoshlik qatorlari xususida 41

МУНДАРИЖА

ADABIYOTSHUNOSLIK

KODIROVA SAODAT ABDIRAXIMOVNA
Maqollarni adabiyotshunoslik aspektida tadqiq
etishda nazariy yondashuvlar 46

АБДУЛЛАЕВ МАХМУД АХМАТОВИЧ
Таджикские литературоведы 50-60-х годов
XX века о научно-литературных работах садриддина айни
в контексте узбекско-таджикских литературных связей 49

SUVONQULOVA LAYLO MAHMUD QIZI
Adabiyotshunoslikda motiv obraz
tushunchasiga oid nazariy qarashlar 52

RAXIMJONOVA SAFARMO AKBARALI QIZI
Jadid adabiyotida vatan, din va til konsepsiyasi 55

TA’LIM

ПАРДАЕВА ДИЛФУЗА РАИМОВНА,
РАХМАНОВА МАХЛИЁ ИЛХОМОВНА
Авторские сказки как средство развития речевой активности 59

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, та'lim. 2025; 6-7
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

ADABIYOTSHUNOSLIKDA MOTIV OBRAZ TUSHUNCHASIGA OID NAZARIY QARASHLAR

Suvonqulova Laylo Mahmud qizi,
Navoiy davlat universiteti tayanch doktoranti

Badiiy obraz asar voqealarini o‘quvchi ongida jonlantiruvchi, yozuvchining ichki his-tuyg‘ularini yuzaga chiqaruvchi unsurdir. Shu sababdan badiiy obraz masalasi adabiyotshunoslikda muhim ahamiyat kasb etadi. Adabiyotshunoslar badiiy obrazni turli xildagi kategoriyalar va guruhlarga bo‘lgan holatda tahlil qilgan. Xususan, olim D.Quronov obrazni bir ijodkorning bir necha asarlarida takrorlanishi yoxud bir necha ijodkor ijodida bir obrazning turli xilda takrorlanishi jihatidan motiv, topos hamda arxitep kabi turlarga ajratgan holda izohlagan va motiv obrazga quyidagicha ta'rif bergan: «Motiv (motiv obraz) shakliy va mazmuniy jihatlardan muayyan turg‘unlik kasb etgan, bir yoki bir necha ijodkorning asarlarida qaytarilib turishi bilan ularning ijodiy intilishlarini namoyon etib turuvchi obrazdir. Masalan, Cho‘lpon qo‘llagan ma'nosi nuqtai nazaridan «yo‘l» obrazi motiv sanalishi mumkin: ayni shu obraz uning ham nasriy, ham she'riy asarlarida tez-tez takrorlanadi. Yoki Cho‘lpon ijodiga xos bo‘lgan «yulduz», «yo‘lchi» motivlari 20-30-yillar she'riyatida, xususan, A.Fitrat, Oybek va U.Nosir asarlarida ham tez-tez uchraydi. Shuningdek, bu davr she'riyatida yana «dengiz», «qush», «parvoz», «tutqun qush» kabi poetik obrazlar ham motiv sanaladiki, ular, ta'bir joiz bo‘lsa, davr she'riyati «badiiy leksikasi»ni tashkil qiladi»[1].

Avvalo motiv obraz atamasi haqida mulohaza yuritishdan oldin motiv tushunchasi haqida fikr yuritishimiz joizdir.

Bir asarni yaratish hamda uni o‘quvchi qalbiga, ongiga singdirish yozuvchidan katta mahorat, keng dunyoqarash hamda ilmni talab etadi. Ijodkor o‘zining asardan ko‘zlagan maqsadini yetkazib berish uchun turli vositalarga murojaat qilishi, tabiiy. Bunda muallif boshqa bir ijod namunasidan, albatta, ilhom olishi yoxud o‘sha asardagi biror bir syujetni o‘z asariga ko‘chirishi mumkin. Bu hodisa esa adabiyotshunoslikda motiv tushunchasini yuzaga keltirgan. «Adabiyotshunoslikda motiv termini asarning asosiy mavzu va g‘oyasini to‘ldirishga xizmat qiluvchi qo‘shimcha mavzu yoki g‘oyaviy liniyaga nisbatan qo‘llaniladi»[2]. Motivlarni biz faqatgina adabiyotshunoslik sohasida emas, psixologiya, tasviriy san'at, falsafa, musiqa sohalarida ham uchratishimiz mumkin. Lug‘atlarda ushbu termin ko‘p ma'noli atama sifatida izohlanadi, biroq lug‘aviy ma'nosi fransuzcha – «kuy», «ohang», lotincha – «harakatlanmoq» so‘zlaridan kelib chiqqan bo‘lib, sujetning tarkibiy unsuri, asarning asosiy mazmuni ekanligi aytiladi[3]. Motivlarning asar ichiga olib kirilishiga asosiy sabab – asarning ta'sirchanlik va semantiklik darajasini yanada orttirish, o‘z fikrlarini to‘g‘ridan to‘g‘ri ifodalamay uni ramziylashtirishtirish.

Avvalo, motivlarning yuzaga kelishida mifologik qarashlar va tasavvurlar yetakchilik qilgan. Insoniyatning dunyoni anglashga bo‘lgan xohishi qadimgi miflarning yaratilishiga turtki bo‘ldi va ushbu miflarda inson o‘z tasavvurlarini ifoda eta oldi. Miflar insonlarning tafakkur shakliga aylanib bordi. Unda mifologik dunyoqarashning turli ko‘rinishlari aks etgan. Xo‘sh, mifologik dunyoqarash nima o‘zi? «Turli xalqlarning olamni yaratilishi, tabiat hodisalari, fantastik mavjudotlar, xudolar va qahramonlar va ular bilan bog‘liq hodisalar haqidagi tasavvurlarini ifodalab ma'lum bir tizimga solingan shakli – mifologik dunyoqarish deb yuritiladi»[4]. Bunda ibtidoiy davrdagi insonlar o‘zlarining tabiatga nisbatan hissiy aloqalarini singdirishga harakat qilgan. Shu tariqa miflar tarkibida motivlar silsilasi vujudga kelgan. Miflarda olam yaratilishi, insonning dunyoga kelishi, osmon jismlari, to‘qima qahramonlar jasoratiga oid mavzular mavjud bo‘lib, ularni olima Marg‘uba Abdullayeva 7ta turga ajratib bergan. Bu turlarning barchasi ibtidoiy tafakkur egasi

[1] Қуронов Д. Адабиёт назарияси асослари. – Тошкент: Академнашр, 2018. – Б. 91.
[2] Хатамов Н, Саримсаков Б. Адабиётшунослик терминларининг русча-ўзбекча изоҳли луғати. – Тошкент: Ўқитувчи, 1979. – Б. 191.
[3] O‘zbek tilining izohli lug‘ati// 5 jildlik. II jild. – T.: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” DIN, 2006. – B. 618.
[4] Abdullayeva M. Mumtoz tarixiy poetika [O‘quv qo‘llanma]. – Toshkent. 2023. – B. 14. .

bo‘lgan insonlarda badiiy tafakkurning shakllanishiga yordam berdi. Badiiy tafakkur adabiyotning yuzaga kelishiga zamin yaratdi va miflardagi mifologik qarashlar badiiy adabiyot janrlariga singgan. Bu xususiyat, birinchi navbatda, xalq og‘zaki ijodida ko‘zga tashlanadi. Undagi syujetlar, holatlar miflar genezisiga borib taqaladi. Faqat ular endi xalq og‘zaki ijodida motiv atamasi ostida izoh etiladigan bo‘ldi.

Motiv nazariyasi jahon adabiyotida ham muhim o‘ringa egadir. Biroq ularni tahlil qilishdagi qarashlar ancha farqli. Yevropa adabiyotshunosligida bu tushunchaga asar strukturasidan kelib chiqib psixologik jihatdan yondashilgan bo‘lsa, rus adabiyotshunosligida, asosan, asar syujetiga hamda kompozitsiyasidagi detallarga e’tibor qaratilgan. Motivlarni tasniflash, ularni turli xildagi kategoriyalarga bo‘lish rus adabiyotshunosligida A.N.Vaselovskiy tomonidan boshlab berilgan bo‘lib, u motivlar adabiyotning eng qadimgi qatlamini ifodalashini hamda syujetni yuzaga keltirishda katta ahamiyat kasb etishini ta’kidlagan. Uning fikricha, «Motivlar birlashib, syujet halqasini yuzaga keltiradi»[1]. Uning davomchilari sifatida A.K.Jolkovskiy, Yu.K.Shcheglov, B.N.Putilov, L.Parpulova kabi olimlarni keltirish mumkin. Jolkovskiy va Shchegloving fikricha, asarlarda motivning turli variantlari bo‘lishi mumkin. Ya’ni motiv ko‘proq syujetga aloqador bo‘lsa-da, bu bevosita emas, bilvosita aloqadorlik hisoblanadi. Motiv faqatgina voqea-hodisa bo‘lib qolmay, narsa, obraz, holat kabi tushunchalarni ham o‘z ichiga qamrab oladi. «Adabiyotshunoslikda motiv termini turlicha ma’nolarda qo‘llaniladi. Jumladan, voqeaband asarlarda motiv syujet sxemasi (masalan, qahramon bandi etiladi, unga biror bir qiz yordam beradi: o‘gay ona va mushtipar soliha qiz; qahramon kimsasiz yetimlikdan yuksak martabaga yetadi; qahramon otasini tanimaydi, favqulotta vaziyatda unga duch keladi va h.) yoki biror bir narsa (masalan, ko‘zgu, tumor), holat (masalan, tush ko‘rish, arvoh bilan suhbat, o‘zini tanitmay yurish), obraz (dono vazir, vafodor do‘st, raqib) qator ko‘rinishlarda voqe bo‘ladi hamda yozuvchining badiiy fantaziyasi, imkoniyati va ijodiy niyatidan kelib chiqib turli variantlarda talqin etiladi. Masalan, «Alpomish»dagi Qorajon, «Farhod va Shirin»dagi Shopur , «O‘tgan kunlar»dagi usta Olim – bari do‘st motivining turli variantlari bo‘lib, ular asar syujetidagi funksiyalarni, badiiy konsepsiyani ifodalashda tutgan o‘rni jihatidan farqlanadi»[2]. Albatta, bu jihatdan motivlarning xilma-xilligi, shubhasiz. Ularni motiv voqealar, motiv obrazlar, motiv holatlar, motiv elementlar kabi bir qancha turga ajratsa bo‘ladi va yuqorida sanab o‘tilgan motivlarning barchasini xalq og‘zaki ijodi namunalarida uchratishimiz mumkin. Bu esa motiv namunalarini tasniflashda og‘zaki ijodiga murojaat qilish lozimligini ko‘rsatadi.

Xalq og‘zaki ijodi namunalari turli tarkibiy qismlardan iborat va eng ahamiyatlilari motiv hamda obraz sanaladi. Motivlar ma’lum bir g‘oya bo‘lib, asar shu g‘oyalarning o‘zaro bog‘lanishi, harakati ustiga quriladi. Obraz esa voqeliklar jarayonida qatnashuvchi, tashviq etilayotgan g‘oyani o‘quvchi va tinglovchiga jonlantirib ko‘rsatuvchi qahramondir va bu ikki atama bir-birini to‘ldirgan holda motiv obraz istilohi yuzaga keladi.

Motiv obrazlar xalq og‘zaki ijodida ilk bor o‘z ildizlarini otgan va keyinchalik uning namunalari yozma adabiyotda ham paydo bo‘lgan. Albatta, xalq og‘zaki ijodidagi motiv obrazlarni janrlar kesimida tahlil qilish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Chunki motivlar o‘zi qo‘llanilayotgan asarning mazmun-mohiyati va xususiyati bilan bog‘liq. Xalq og‘zaki ijodi namunalaridan doston, ertak, afsona, rivoyatlarni motivlarsiz tasavvur etib bo‘lmaydi. Sababi bu tushuncha aynan asarlardagi voqealar rivoji uchun turtki vazifasini o‘taydi. Motivlarning xalq og‘zaki ijodidagi genezisi bilan o‘zbek folklorshunosligida H.Zarif, M.Afzalov, M. Saidov, K.Imomov, G‘.Jalolov, X.Egamov, J.Yusupov, T.Sobitova, Sh.Turdimov, J.Eshonqulov[3] singari olimlar ilmiy-amaliy tadqiqotlarni amalga oshirganlar.

Xalq og‘zaki ijodida, xususan, dostonlarda, ertaklarda ko‘plab motiv namunalari mavjud. Masalan, uzoq safarga baxtini izlab ketish, uzukda go‘zal malikani ko‘rish, farzandsizlikdan qiynalish holatlati, sevganini devlar qo‘lidan qutqarish, raqibini yengib uning mamlakatiga ega bo‘lish, qirq kecha-yu qirq kunduz to‘y qilish voqealari, uzuk, kamon, tumor, muhr kabi detallar, zolim shoh, ig‘vogar vazir, yo‘lda uchragan vafodor yo‘ldosh kabi obrazlari asarlarning yanada boyishiga turtki bo‘ladi va asarning rivojida katta hissa qo‘shadi. Sababi asar tuzulishi va voqealar rivoji shu motivlar asosida rangbaranglik kasb etgan. Motivning asar tarkibiga kiritilishi o‘quvchida yanada qiziqishni orttiradi. Biroq motivni yozuvchi to‘g‘ridan to‘g‘ri ko‘chirib olmay, aksincha unga yanada sayqal beradi, o‘zining fantaziyasidan kelib chiqqan holatda yangilaydi, o‘ziga yoqmagan yoxud asariga mos tushmaydigan jihatlarini olib tashlaydi.

[1] Веселовский А.Н. Историческая поэтика. – Москва: Высшая школа, 1989. – С. 294.
[2] Қуронов Д, Мамажонов З, Шералиева М. Адабиётшунослик луғати. – Тошкент: Akademnashr, 2010. – Б. 180.
[3] Назарова Ш. Хаёл ва ҳақиқат фольклор ва теология кесимида. –Тошкент: Mumtoz so‘z, 2013. – Б. 9.

Bu hodisa esa ijodkorning estetik mahoratini belgilab beruvchi omildir. Xalq og‘zaki ijodida esa bu holat aytuvchilar, ya’ni baxshilar, laparchilar, ertakchilar tomonidan yuzaga keladi. Ular o‘zlari yashab turgan makon va zamonga yoxud o‘zlari tinglagan variantlariga qarab motivning ba’zi jihatlariga o‘zgartirish kiritadilar. Ammo ikki holatda ham motivning o‘zak qismi asos vazifani bajaradi.

Xulosa qilib aytganda, motiv obrazlar ma’lum asardagi syujetlarni harakatga keltiruvchi ramziylashtirilgan obrazlardir. Bu obrazlar asarning badiiy-estetik ahamiyatini yanada oshiradi va asardagi badiiy yaxlitlikni ta’minlaydi. Davrlar, asrlar o‘tsa-da, ajdodlarimizning tafakkuri va ijodidan bizga darak berib turadi.

Rezyume. Bir asarni yaratishda, xoh u epik, xoh u lirik asar bo‘lsin, syujetning harakatga kelishi, yozuvchi maqsadiga erishishi uchun ma’lum unsurlar lozim. Bulardan eng ahamiyatlisi esa motiv (motiv obraz) lardir. Bu tushuncha voqea-hodisalarning badiiy, mantiqiy va mazmun jihatdan o‘zaro bog‘lab beruvchi halqa. Ushbu maqolada adabiyotshunoslikda motiv terminining paydo bo‘lishi, uning tarkibidagi obrazlar va adabiyotshunoslarning ilmiy qarashlari, xulosalari tahlil qilinadi. Motiv obrazning asarlardagi o‘rni, badiiy ahamiyati nazariy jihatdan izohlanadi.

Resume. When creating a work, whether it is epic or lyrical, certain elements are necessary for the plot to move forward and achieve the writer’s goal. The most important of these are motifs (motive images). This concept is a link that connect events in terms of artistic, logical, and content. In this article, motive in literary studies. The emergence of the term, the images it contains, and the scientific views and conclusions of literary scholars are analyzed. The role and artistic significance of the moif image in works are theoretically explained.

Резюме. Создавая произведение, будь то эпическое или лирическое. Для развития сюжета и достижения писательской цели необходимы определённые элементы. Важнейшими из них являются мотивы (мотивые образы). Это понятие представляет собой связующее звено, связывающее события в художественном, логическом и содержательном отношениях. В данной статье рассматривается мотив в литературоведении. Анализируются возникновение термина, связанные с ним образы, научные взглядыи выводы литературоведов. Теоретически обосновываются роль и художественное значение образа мотива в произведениях.